

УПРОВАДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПРОГРАМ (ПРОЕКТІВ) У СЕКТОРАХ ЕКОНОМІКИ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

IMPLEMENTATION OF EFFECTIVE PROGRAMS (PROJECTS) IN THE ECONOMIC SECTORS TO PROMOTE REGIONAL DEVELOPMENT

У статті розглянуто важливі індикатори комплексної методології підготовки та реалізації програм (проектів) регіонального розвитку. Обґрунтовано схему виділених пріоритетних ефективних програм (проектів) регіонального розвитку у секторах економіки. Визначено індикатори/економічні показники, що орієнтують показники та дозволяють певною мірою передбачати те, в якому напрямі слід очікувати розвиток економічних процесів.

Ключові слова: програми (проекти), сектори економіки, індикатори, регіональний розвиток.

В статье рассмотрены важные индикаторы комплексной методологии подготовки и реализации программ (проектов) регионального развития. Обосновано схему выделенных приоритетных эффективных программ (проектов) регионального развития в секторах экономики.

Определены индикаторы/экономические показатели, ориентировочные показатели, которые позволяют в определенной степени предвидеть, в каком направлении следует ожидать развитие экономических процессов.

Ключевые слова: программы (проекты), секторы экономики, индикаторы, региональное развитие.

The article considers important indicators of the complex methodology of preparation and implementation of regional development programs (projects). The scheme of allocated priority effective programs (projects) of regional development in the sectors of economy is substantiated. Indicators / economic indicators orienting, which allow to some degree to predict in what direction one should expect the development of economic processes, are determined.

Key words: programs (projects), sectors of the economy, indicators, regional development.

УДК 332.146:005.8

Крикун О.О.

к.е.н., доцент,

доцент кафедри економіки

та менеджменту

Харківський національний університет

імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми. Необхідність проведення дослідження розвитку регіонів зумовлена важливістю підтримки та сприяння збалансованого розвитку окремих галузей для дотримання вимог безперервного розвитку шляхом оптимального використання наявного потенціалу. Для того, щоб упроваджувати ефективну регіональну політику і забезпечувати подальший розвиток найбільш важливих для конкретного регіону галузей та сфер господарства необхідно чітко визначити регіони країни, законодавчо закріпивши їх межі. Тобто необхідно визначити ефективні проекти регіонального розвитку в секторах економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням регіонального розвитку в секторах економіки та розвитку проблемних регіонів присвячені праці таких учених: Є. Бойка, З. Герасимчука, С. Дорогунцова, Л. Зайцевої, У. Ізарда, В. Кравціва, П. Кругмана, А. Мазура, І. Михасюка, Н. Мікули, В. Павлова, Л. Шостака та багатьох інших науковців. У своїх роботах учені формують фундамент теоретико-практичного інструментарію формування ефективних проектів регіонального розвитку та формують основні засади важливості та невідкладності реалізації цих програм та проектів.

Постановка завдання. Головною метою державного управління визнається розвиток регіонів – забезпечення найкращого з можливих варіантів використання їх ресурсного потенціалу через оптимальне співставлення інтересів держави та конкретного регіону. Стратегічною метою економіки України є гарантія стабільного розвитку за рахунок створення високоефективної соціально-

орієнтованої економіки регіонів. Вона допоможе підвищити рівень життя населення, мотивацію до ведення трудової й підприємницької діяльності, покращити умови встановлення та підтримки партнерських зв'язків у світовому економічному співтоваристві.

Метою статті є обґрунтування ефективних програм (проектів) регіонального розвитку в секторах економіки та визначення індикаторів комплексної методології підготовки й їх оптимізації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ефективний соціально-економічний розвиток держави багато в чому залежить від ефективності економічного розвитку регіонів: від розширення їх економічної незалежності і посилення їх самоорганізації. Сучасна політико-економічна ситуація розвивається у напрямі посилення самостійності регіонів та їх поступової децентралізації. Підвищення фінансового забезпечення регіонів формує певний ресурс, який новостворені громади у первинній моделі мають застосувати для покращення та оздоровлення регіональної економіки, підвищення рівня життя й формування стійкого соціолого-економічного зростання. Але досить часто регіони (за об'єктивних обставин) не здатні сформулювати ефективні програми розвитку, про впровадження яких ітиметься у статті.

Насамперед треба зрозуміти, що таке регіон. Регіон – це територіально-цілісна частина країни, яка відрізняється своєрідністю природного середовища, що зумовлює тип та структуру економіки, яка характеризується своєрідним співвідношенням різних галузей господарства, глибокими та різноманітними зв'язками між ними, закінченим

циклом відтворення, спільними рисами історичного розвитку, виробничими навиками, соціально-культурними традиціями населення, функціональними особливостями (спеціалізацією), яка виділена за сукупністю цих ознак в адміністративну одиницю та є підсистемою соціально-економічного комплексу країни [4]. При цьому важливим є забезпечення можливості виробництва конкурентоспроможної продукції у регіоні та виходу з нею на зовнішні ринки, але для цього необхідним є формування програм (проектів) регіонального розвитку в різних секторах економіки.

Основоположним у формуванні соціально-орієнтованої економіки регіонів є виділення чинників у регіональній системі управління, а саме:

- відношення долі економічних і організаційних методів у механізмі управління;
- відношення долі плану і товарно-грошових, ринкових відносин у розвитку і функціонуванні підприємств національного господарства країни;
- відношення долі централізованих і децентралізованих управлінських рішень у регіональному відтворювальному процесі.

Так, для забезпечення ефективності функціонування регіональної системи управління необхідні такі умови:

- ефективне регіональне управління;
- ефективна робота інформаційної системи;
- прогнозування розвитку керованої системи підлаштованої до змін умов зовнішнього середовища;
- взаємозв'язок керованої та керованої систем і їх узгоджені дії;
- високий рівень взаємозв'язку регіональних програм розвитку і забезпечення їх виконання.

Програма – це запланований комплекс соціально-економічних та інших заходів, які направлені на виконання цілей, досягнення розвитку в певному виді діяльності чи напрямі. Проект – це документ, яким визначається сукупність взаємопов'язаних дій, що спрямовані на подолання визначеної у проекті проблеми через досягнення певних результатів із використанням визначеної кількості ресурсів та слідування чітко визначеними цілями протягом визначеного періоду часу.

Виділені чинники й умови супроводжують результати успішного впровадження проектів регіонального розвитку, а саме:

- розповсюдження ефективних практик розв'язання актуальних проблем регіонального розвитку;
- підвищення рівня співпраці місцевого самоврядування з підприємцями та громадськими організаціями;
- використання інноваційних ідей у практиці регіонального розвитку.

Згідно з обґрунтуванням розвитку пріоритетних ефективних програм (проектів) регіонального роз-

витку, систематизуємо сектори економіки з позицій сталості економіки, першочерговості та масштабності виробництва за відповідною схемою: «назва-ініціатор-відповідальний-обсяг коштів». Досить часто аналіз існуючих масштабних державних програм (проектів) дозволяє чітко визначити вектор розвитку держави, тому побудова переліку існуючих програм обсягом понад 100 мільйонів гривень є доцільною. Отриманий перелік наведено нижче:

1) державна цільова економічна програма енергоефективності. Ініціатор (учасники програми): юридичні особи (об'єднання співвласників багатоквартирних будинків та житлово-будівельні кооперативи) та фізичні особи. Відповідальні за виконання: Мінрегіон, Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. Обсяг коштів: 400 млн. грн.;

2) загальнодержавна цільова програма «Питна вода України». Ініціатор (учасники програми): структурні підрозділи з питань будівництва та житлово-комунального господарства місцевих держадміністрацій; сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради або їх виконавчі органи. Відповідальні за виконання: Мінрегіон. Обсяг коштів: 200 млн. грн.;

3) розвиток системи охорони здоров'я у сільській місцевості. Ініціатор (учасники програми): органи місцевого самоврядування. Відповідальні за виконання: Мінрегіон. Обсяг коштів: 1 млрд. грн.;

4) будівництво (придбання) доступного житла. Ініціатор (учасники програми): громадяни, які перебувають на обліку, що потребують поліпшення житлових умов; у яких відсутня на праві власності житлова площа; які мають у власності житлову площу, що не перевищує 13,65 кв. метра; внесені до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, як такі що не мають у власності іншої житлової нерухомості ніж та, що розташована на території, визначеній тимчасово окупованою. Відповідальні за виконання: Мінрегіон. Обсяг коштів: 100 млн. грн.;

5) підтримка регіональної політики. Ініціатор (учасники програми): центральний або місцевий орган виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та засновані ними всеукраїнські асоціації, державна, комунальна установа чи організація, що належить до сфери їх управління. Відповідальні за виконання: Мінрегіон. Обсяг коштів: 449,5 млн. грн.;

6) формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад. Ініціатор (учасники програми): об'єднані територіальні громади. Відповідальні за виконання: Мінрегіон. Обсяг коштів: 1,9 млрд. грн.;

7) будівництво футбольних полів зі штучним покриттям у регіонах України. Ініціатор (учасники програми): Структурні підрозділи місцевих дер-

ж адміністрацій та виконавчих комітетів місцевих рад, бюджетні установи органів державної влади. Відповідальні за виконання: Мінрегіон. Обсяг коштів: 370 млн. грн.;

8) будівництво, реконструкція, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах. Ініціатор (учасники програми): обласні бюджети, бюджети міст. Відповідальні за виконання: Державне агентство автомобільних доріг України (субвенція). Обсяг коштів: 11,5 млрд. грн.;

9) зменшення обсягів викидів (збільшення абсорбції) парникових газів, зокрема на утеплення приміщень закладів соціального забезпечення, розвиток міжнародного співробітництва з питань зміни клімату. Ініціатор (учасники програми): органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації всіх форм власності, що здійснюють реалізацію проектів цільових екологічних (зелених) інвестицій та заходи щодо виконання Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. Відповідальні за виконання: Міністерство екології та природних ресурсів. Обсяг коштів: 1 млрд. грн.;

10) розвиток фермерських господарств. Ініціатор (учасники програми): новостворені фермерські господарства у період становлення (перші три роки після їх державної реєстрації, а в труднодостатніх населених пунктах – п'ять років) та фермерські господарства з відокремленими фермерськими садибами, фермерські господарства, які проводять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях (на безповоротній основі) та фермерські господарства (на поворотній основі). Відповідальні за виконання: Мінагрополітики; Український державний фонд підтримки фермерських господарств і його регіональні відділення. Обсяг коштів: 1 млрд. грн.

Проаналізувавши отриманий перелік, можна визначити, що найбільш масивні програми напрямлені на розвиток сільських територій та фермерства, що більш властиве саме селу. Навіть якщо б не називати, що перелік програм зроблений в Україні, то можна чітко визначити децентралізовані процеси, які підтримуються цільовими державними коштами. Щодо України, то тут можна чітко вивести, що децентралізація йде не лише на рівні нормативного регулювання, а й на рівні реалізації цільових програм та проектів у регіонах.

Якщо звернутися до Державного бюджету України, то можна зазначити, що на розвиток територій у 2018 році заплановано витратити понад 37 млрд. грн. У цю суму не закладено кошти на освітню та медичну субвенції, додаткові дотації, субвенції і дотації соціального захисту населення. Більшість профільних міністерств є

головними розпорядниками і відповідальними виконавцями бюджетних програм, бенефіціарами яких є регіони [1].

Окрім цієї проблеми, досить нагальною є існуючі механізми проведення конкурсів та тендерних закупок. Наприклад, виходить конкурс для регіонів, який напрямлений на вирішення соціолого-економічних проблем регіонів. Певна громада «А» вирішує підготувати проект, який пов'язаний із ремонтом дорожнього покриття, щоб у майбутньому використовувати це покриття логістичним каналом для місцевого бізнесу. Підготовка такого проекту з усіма можливим техніко-економічним обґрунтуванням, технічними описами, аналізом бізнес-середовища з точки зору перспективності такого проекту і т.д. займає близько 4–5 місяців. Потім ще час подання заявок, засідання конкурсних комісій і т.д. займає, надзвичайно велику кількість часу. Абсурдно, але іноді час розгляду проекту переважає час підготовки та реалізації проекту. А після цього, як у випадку з коштами з держбюджету, розпочинається тендер, який сьогодні є предметом прискіпливої уваги як пересічних громадян, так і правоохоронних органів, що іноді, навіть осіб без корупційних намірів, відштовхує та лякає. Окрім цього, механізм розгляду тендеру та проведення конкурсу цінових пропозицій є досить важким, оскільки потребує глибокої аналітики кожного учасника конкурсу та розгляду технічних деталей процесу. Усі вищезазначені явища та інші явища призводять до розтягування процесу проведення конкурсу та іноді до того, що проект просто перестає бути актуальним за тих чи інших причин. Тому інколи є доцільним вводити систему «закупівельних канікул», які дозволять переможцям реалізувати проект вчасно і без додаткових матеріальних та людських витрат. Звичайно ж корупційний складник таких проектів є досить високим, тому для них доцільним є розроблення власної системи антикорупційного регулювання.

Варто зазначити також варіації категорій грантоотримувачів, які існують в Україні. Існує сім категорій учасників конкурсу та максимальний розмір державного гранту відповідно до категорії:

- 1-а категорія – представницькі органи сіл, селищ; максимальний розмір гранту – 200 тис. грн.;
- 2-а категорія – представницькі органи міст, районів, районів у містах із населенням до 50 тис. жителів; максимальний розмір гранту – 400 тис. грн.;
- 3-я категорія – представницькі органи міст, районів, районів у містах із населенням від 50 тис. до 100 тис. жителів; максимальний розмір гранту – 800 тис. грн.;
- 4-а категорія – представницькі органи міст, районів, районів у містах із населенням від 100 тис. до 1 млн. жителів; максимальний розмір гранту – до 1,5 млн. грн.;

– 5-а категорія – представницькі органи міст з населенням понад 1 млн. жителів, областей; максимальний розмір гранту – до 2 млн. грн.;

– 6-а категорія¹ – представницькі органи, створені жителями населених пунктів (органи самоорганізації населення, що є юридичними особами та мають казначейський рахунок); максимальний розмір гранту – до 100 тис. грн. Ця категорія Учасників нова для Конкурсу. Тому в поточному році до участі у Конкурсі допускаються органи самоорганізації населення з двох таких груп: комітети міських мікрорайонів із населенням не менше 2 000 осіб; комітети сільських населених пунктів, що не мають органів самоврядування;

– 7-а категорія – міжмуниципальні Проекти – спільні Проекти (програми) декількох територіально прилеглих органів місцевого самоврядування. Максимальний розмір гранту визначається за категорією органу місцевого самоврядування, що охоплює території усіх учасників міжмуниципального Проекту з урахуванням кількості жителів, що проживають у громадах, охоплених міжмуниципальним Проектом [3].

В умовах конкурсу програма – це розгорнутий документ, що опрацьовує в масштабах конкретної території (району, міста, регіону), всю сукупність умов, необхідних для оптимізації життєзабезпечення. Як правило, це група пов'язаних та взаємозалежних проектів, що розробляється і виконується відповідно до вимог установлених конкурсом.

Грант – це кошти, що надаються на безповоротній основі некомерційним організаціям або фізичним особам на реалізацію соціальних проектів, благодійних програм, на проведення досліджень, навчання, на інші суспільно корисні цілі зі звітом про їх використання та результати зміни ситуації [5]. Гранти надаються безкоштовно і без повернення. В умовах конкурсу йдеться про державні гранти органам місцевого самоврядування на реалізацію їх програм (проектів). У такому разі згідно із рішенням Кабінету Міністрів України з державного бюджету місцевим бюджетам надається субвенція на фінансування програм (проектів), які визначені переможцями конкурсу.

Основними вимогами до формування проектів регіонального розвитку та проходження Конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування є чітке його дотримання учасниками правил, визначених нормативно-правовою базою [2].

Процедура розроблення, погодження, затвердження та виконання державної цільової програми показана на рис. 1.

Ознайомившись із багатьма джерелами та аналітичними дослідженнями, провівши власне

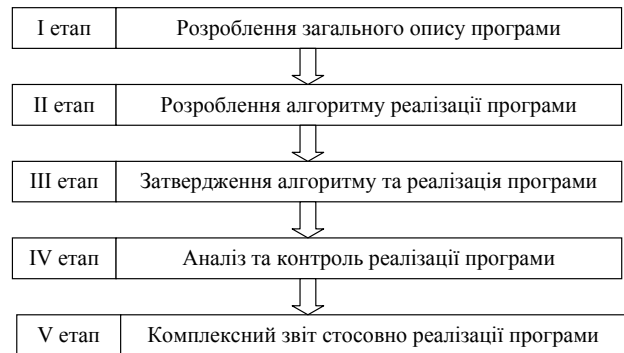

Рис. 1. Схема розроблення, погодження, затвердження та виконання регіональних програм (проектів)

спостереження та дослідження, можна виділити певний перелік кроків, які варто виконати задля підвищення якості підготовки проектів та покращення показників ефективності використання державних й грантових коштів у майбутньому. Можна виділити такі кроки:

1) розробити чітку та універсальну методологію підготовки програм (проектів). Це допоможе легше та краще готувати проекти їх ініціаторам, а конкурсним комісіям працювати у більш рівномірному та врегульованому середовищі й приймати більш зважені рішення;

2) формування самостійного та незалежного українського простору (зокрема онлайн), оскільки це дозволить створити більш сприятливе середовище для свої громадян;

3) варто розробити узгоджену стратегію міжрегіональної взаємодії, оскільки зараз нагальним є питання єдності регіонів України як у політичному, так і у економічному напрямі;

4) оптимізувати алгоритм видання грантів від Державного фонду регіонального розвитку з прицілом не на загальнодержавну стратегію Фонду, а на стратегії регіонального розвитку окремих регіонів, які стануть отримувачами вигоди;

5) гроші, які регіон не використає через відсутність проектів, мають переходити на наступний рік і перерозподілятися серед усіх інших регіонів у відповідних відсотках;

6) запровадити ідентифікацію усіх об'єктів, що створені або реконструйовані за рахунок коштів Державного бюджету України;

7) здійснити моніторинг виконання регіональних стратегій розвитку для їх можливого коригування чи визначення причин нереалізації;

8) запровадити конкурс на кращий проект регіонального розвитку, передбачивши при цьому надання додаткових коштів переможцеві;

9) провести інвентаризацію нормативно-правових актів, що стосуються регіонального розвитку для їх гармонізації [6].

Основними економічними показниками, що дозволяють певною мірою передбачати те, в

1 – включення нових 6-ї та 7-ї категорій Учасників та обсяги державних грантів для них розглядаються лише як пілотне впровадження в практику проведення Конкурсу.

якому напрямі слід очікувати розвитку економічних процесів, є індикатори: демографічної структури і ринку праці; територіальної структури й економіко-географічного положення; відтворювальної структури; галузевої структури; динамічних якостей регіону; економічного потенціалу і ресурсних обмежень; регіональних ринків. Проведення регіональної діагностики секторів економіки означає побудову системи індикаторів для оцінки стану регіонів, розроблення якісних і кількісних шкал для вимірювання значень цих індикаторів.

Методика проведення економічної діагностики рівня розвитку секторів економіки повинна містити комплексну оцінку рівня регіонального розвитку, а саме: аналіз функціонування економічної системи на рівні регіону за різними секторами економіки в динаміці; багатовимірний порівняльний аналіз секторів економіки; визначення тенденцій розвитку регіональних секторів економіки; встановлення міри загострення соціальних проблем.

Висновки з проведеного дослідження. Відповідно до проаналізованих даних щодо аспектів впровадження ефективних програм регіонального розвитку та системи індикаторів для оцінки стану секторів економіки, можна зробити висновки.

Стратегічним фактором розвитку держави, її регіонів та суб'єктів господарювання є підвищення якості підготовки проектів та покращення показників ефективності використання державних та грантових коштів у майбутньому. Тому діяльність органів регіонального управління необхідно спрямовувати на всебічну підтримку і розповсюдження нових технологій, які можуть відродити попит та економічний розвиток країни.

Принципи добровільності та економічної заінтересованості, що лежать в основі співвідносин між державою та суб'єктом підприємницької діяльності, визначають новий порядок задоволення регіональних потреб у дослідженнях і розробках, продуктивних та технологічних новинках, які підвищують попит на науково-технічну продукцію, що може стимулювати інноваційну активність підприємства. Саме на такий сталий і довготривалий розвиток за рахунок інновацій та покращення зв'язків між суб'єктами господарювання й державою націлені нові ефективні програми, що впроваджуються у секторах економіки.

В умовах сучасного розвитку варто розробити більш структуровані та локальні системи розподілу державних коштів, оскільки в умовах сучасного соціолого-економічного становища держбюджету України та профільним фондам досить важко створити достатній обсяг коштів для комплексного розвитку регіонів та впровадження якісних високоефективних проектів. Важливою є підготовка та опрацювання комплексної методології підготовки та реалізації проектів, що дозволить спростити життя як учасникам конкурсів, так і членам експертних рад.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державна підтримка розвитку територій у 2018 році // Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України; Група радників з впровадження державної регіональної політики в Україні Програми «U-LEAD з Європою». URL: https://rada.info/upload/users_files/04345664/f79271f96e83fb7bc3bbe1c7aa4c3db2.pdf.
2. Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні. URL: сайт www.municipal.gov.ua.
3. Методичні рекомендації щодо підготовки проектів та програм розвитку місцевого самоврядування: (на прикладі дистанційного навчання учасників Всеукраїнського конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування) // Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні; Дирекція Всеукраїнського конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування. Київ. URL : Веб-сайт: www.municipal.gov.ua.
4. Тарангул Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика). Ірпінь: Академія ДПС України, 2003. 286 с.
5. Що таке гранти і якими вони бувають. URL: сайт <http://www.zomc.org.ua/granti-programi-stazhuvannya/yak-otrimati-grant/item/1072-shcho-take-hranty-i-ikymy-vony-buvaiut>
6. Ефективність систем управління проектами регіонального розвитку. URL: сайт http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/pepe_2017_1_14.pdf
7. Стратегія сталого розвитку. URL: сайт https://translate.google.com/translate?hl=ru&sl=uk&u=http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SD%2520Project_Ukraine_version%25203-2-1.pdf%3Fdownload&prev=search